

Rodna Gruda

Slovenski običaji ob božiču in novem letu

Slovenian Holiday Customs

Objavljeno dne/Published on: 08.12.2016

Avtor članka/Article Author: Valentina Vukšinič

Čas ob koncu starega leta je čas velikih pričakovanj. Otroci in odrasli se veselijo Miklavža, kolin, božiča, štefanovega, tepežkanja, koledovanja in začetka novega leta. Do danes se je obdržalo le malo običajev.

The yuletide season is a time of great expectations. Both children and adults can hardly wait for St. Nicholas, the holiday cuisine, Christmas, St Stephen's, the after-feast, caroling, and the beginning of a new year. Among the most forgotten is the after-feast celebrated on 28 December. In the old days, this was the date most anticipated by children. They could not wait to get their hands on canes and whips, going from house to house. The first to get struck were the parents. Children's strikes were considered to be blessings of fertility and vitality.

Miklavževo (6. december)

Legenda o sv. Nikolaju pripoveduje, da je trem hčeram siromaka ponoči vrgel skozi okno tri kepe zlata za doto. Stara zimska šega, ki spremlja praznik Sv. Nikolaja, je miklavževanje. Doma je v celotnem alpskem prostoru. Mladi fantje se na predvečer godu Sv. Nikolaja, 5. decembra, preoblečejo v parklje in v spremstvu Sv. Miklavža rajajo po vasi. Selijo se od hiše do hiše in obiskujejo otroke, dekleta in starejše vaščane. Predstavljajo dobre duhove, ki s svojim ropotom preganjajo zle zimske duhove iz ljudi, hiš in celotne vasi. Dandanes je Miklavž eden od treh decembrskih »dobrih mož« - Miklavž, božiček, dedek Mraz.

Lucijino (13. december)

Na Lucijino sejemo žitna semena v plitve posodice, da v dvanajstih dneh vzkali in je na božični mizi mlado kaljeno žito. Ta običaj je prisoten še danes.

Božič (25. december)

Naše ljudstvo v božičnem času pozna tri svete večere, ki so dobili kratko ime trije božiči: prvi božič je 24. december, drugi je na staro leto (31. december) in tretji večer pred praznikom svetih treh kraljev (5. januar). Na te večere je družina opravila pomembnejša stara obredja: pokropila domačijo z blagoslovljeno vodo in jo pokadila z dimom svetega ognja. Ponekod po Sloveniji so se ta obredja obdržala tudi do danes.

Jaslice

Jaslice so prišle k nam in v domove šele v 19. stoletju, pred tem so bile le v cerkvah in še tam od 17. stoletja naprej. Imele so častno mesto v bogkovem kotu, ki je bil vedno nad družinsko mizo. Ker pa je tam bilo premalo

prostora, so se sčasoma preselile na mizo. Doma izdelane jaslice so postajale ponos vsake domačije.

Božični kruh

V naši deželi je kruh vedno bil svetinja. Kruh je spremljal življenje vasi in vsakega posameznika. Vedno je prinašal zdravje in srečo. Od vseh prazničnih kruhov je imel največjo čarodejno moč prav božični. Kos tega kruha je dobil vsak član družine, tudi živina – prinašal je srečo v hišo, staršem zdravje, otrokom hitro rast, dekletom ženina, živini debelost, od hiše je »coper odganjal« ter varoval domačijo pred strelo in tatovi.

Posebno moč je imel štajerski obredni kuc kruh ali krhljak, ali sadni kruh. Belokranjski, dolenski in notranjski božični kruhki so bili lepo okrašeni s testenimi jaslicami in živalmi.

Potica

Po vrnitvi s polnočnice so ponavadi načeli prvo božično potico. Ta slavna slovenska potica, povita v zapeljive kroge, napolnjene z orehi, lešniki, skuto, makom, medom, smetano, skuto ali ocvirki, je še danes nepogrešljiva praznična jed. Potico omenja že Janez Vajkard Valvazor v Slavi Vojvodine Kranjske. Tudi v današnjem času, ki je izničil toliko vrednot, potici ni odvzel njenega prazničnega statusa. Potico peče tudi današnja gospodinja le ob največjih praznikih.

Koledovanje (v času od 24. decembra do 6. januarja)

Koledovanje izvira iz rimskih časov, od tod tudi ime. Prvi dan v mesecu so Rimljani imenovali calandae. V božičnem času, od 24. decembra do 6. januarja, so po slovenskih vaseh hodili božični koledniki, svetoštefanjski koledniki, tepežkarji, bohinjski otepovci, novoletni koledniki in trikraljevski koledniki. Ti so bili vaški fantje, godci, ki so hodili od hiše do hiše in prepevali pesmi kolednice. S svojimi obhodi so združevali vas v skupnem prazniku. Po končanih obhodi pa so nabrane darove skupaj pojedli, popili in prijateljsko skupaj stopili v novo leto.

Pesmi kolednice

Vse pesmi kolednice so imele enako vsebino. Prvi del je bil pozdrav hiši, v drugem delu pesmi so koledniki prinašali v hišo srečo, zdravje in dobro letino, v tretjem delu pesmi so prosili darov s praznične mize.

Tepežni dan (28. december)

Tega dne so se včasih otroci najbolj veselili. Komaj so čakali, da bodo v roke vzeli šibe ali biče in začeli hoditi po vasi od hiše do hiše. Najprej sta jih s šibo dobila oče in mati. Otroški udarci so prinašali blagoslov rodnost in življenjsko moč.

V Podkorenu se je ta šega imenovala *šapanje*, na Koroškem *šapavica*, na Gorenjskem *pametiva*, v Porabju so otroci *friškali* po hišah, prekmurski otroci pa so hodili *rodivat*.

Novoletno jutro (1. januar)

Na novoletno jutro ženska ni smela biti prvi obisk pri hiši, ker je to prinašalo nesrečo. Da bi v prihodnjem letu sadno drevje dobro obrodilo, je kmet na novoletno jutro z njega otresel sneg.

Sveti trije kralji (6. januar)

Na predvečer treh svetih kraljev je družina blagoslovila hišo s kadilom in vodo. Nad vhodna vrata je gospodar s kreda narisal začetnice treh kraljev in letnico: 20 + G + M + B + 16. Napis je moral ostati na vratih do prihodnjega leta. Ta šega je živa še danes. Ta predvečer so slovenske vasi obiskovali tudi trikraljevski koledniki, ki so k hiši prinašali dobre želje za srečo in zdravje. Šega je pri nas skoraj že izumrla.

Konec božičnega časa

Kmečka gospodinja je prenehala odpirati skrinje v kašči, kot je to delala v božičnem času, da je v skrinjo priklicala božji blagoslov. Sedla je k skrinji z žitom in ga prebirala, le najboljše zrno je izbrala za seme. Vsako leto znova nezadržno v deželo prihaja pomlad, ki jo je priklicalo mlado žito na božični mizi, zimzeleni okras v bohkovem kotu in smrečica ob vaškem potoku.

VIRI IN LITERATURA:

- KUNAVER, D. Šege in običaji v zimskem času – Miklavžev, Lucijino in božični čas, vir.: http://www.mavrica.net/sege-in-obicaji-v-zimskem-casu-miklavzevo-lucijino-bozicni-cas-clanek_669.html (sneto: 5.11.2016).
- KUNAVER, D. Šege in običaji v zimskem času – koledovanje, silvestrovo in sveti trije kralji, vir.: http://www.mavrica.net/sege-in-obicaji-v-zimskem-casu-koledovanje-silvestrovo-sv-trije-kralji-clanek_673.html (sneto: 5.11.2016).
- KURET, N. (1981) Jaslice na Slovenskem. Družina: Ljubljana
- Slovenske šege ob božiču in novem letu (2005). Ured.: KUNAVER, D.; LIPOVŠEK, B. Mladinska knjiga: Ljubljana.